

Prof. dr hab. Alicja Szajnowska-Wysocka
Katedra Geografii Regionalnej i Turyzmu
Wydział Nauk o Ziemi
Uniwersytet Śląski

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Lewandowskiej

pt. ***Przemiany miast i regionów w Polsce w świetle koncepcji ekorozwoju***

Promotor: Prof. dr hab. Daniela Szymańska

Promotor pomocniczy: Dr Justyna Chodkowska-Miszczuk

Recenzowana rozprawa doktorska ma charakter interdyscyplinarny, lokuje się w zakresie relacji: człowiek-przyroda, na styku dwóch komponentów ekosystemu. Ich interakcja znajduje się w centrum uwagi wielu dyscyplin naukowych, jak: ekologia, geografia, ekonomia, biologia, politologia, estetyka, etyka i inne. Zainteresowanie problematyką interakcji zachodzącej między środowiskiem a działającym w nim człowiekiem jest ciągle aktualna, zwłaszcza w kontekście pogłębiającego się kryzysu ekologicznego determinowanego wieloma problemami środowiskowymi, jak: zmiany klimatyczne, zanieczyszczenie wód i gleb, nieograniczone wykorzystywanie surowców, nadmierna produkcja, postępująca urbanizacja i konsumpcjonizm oraz globalizacja. Bowiem one będą warunkowały dalszy rozwój cywilizacyjny, który nie da się w nieskończoność wspierać osiągnięciami nauki i techniki. Te kwestie wywołują szeroką dyskusję nie tylko naukowców ale również polityków na światowych forach społecznych, ekonomicznych i ekologicznych.

Proces ekologizacji miast i regionów jest niezwykle aktualny i ważny nie tylko z naukowego ale również z praktycznego punktu widzenia zwłaszcza w kontekście presji konsumpcyjno-przemysłowej oraz jakości życia mieszkańców miast. Zatem podjęto zadanie badawcze w pełni zasadne w sensie naukowym, a mianowicie kompleksowe studium ekorozwoju miast i regionów. Trzeba podkreślić, iż to złożone przedsięwzięcie badawcze było ogromnym wyzwaniem spełnionym przez Doktorantkę z dużym powodzeniem. Jej rozprawa

doktorska charakteryzuje się wyraźną świadomością i dyscypliną badawczą, Doktorantka jest przekonana, iż współczesny proces ekologizacji miast i regionów nabiera nowego znaczenia i intensyfikuje się, co więcej można go traktować jako perspektywę rozwojową w duchu koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Sformułowany cel generalny rozprawy jako studium poziomu i oceny przemian miast i regionów w Polsce w oparciu o cztery komponenty przedmiotowe ekorozwoju, jak: 1) gospodarka odpadami, 2) gospodarka wodno-ściekowa, 3) jakość i ochrona powietrza, 4) zielona infrastruktura i ochrona przyrody; Doktorantka rozpisuje na 9 cząstkowych pytań badawczych i formułuje trzy istotne tezy. Tak mocno uświadomiony cel badawczy i zakres przedmiotowy odzwierciedla się w konsekwentnych rozdziałach od 2-go do 8-go. Konstrukcja rozprawy jest czytelna i logiczna mimo trzech poziomów analitycznych: poziomu miast na prawach powiatu (66 miast), poziomu regionów (16 województw), oraz poziomu krajowego.

Recenzowana rozprawa zawiera 232 strony, w tym wykaz 255 pozycji literatury krajowej i zagranicznej oraz 18 tabel i 91 rycin i fotografii. Sformułowany w niej cel generalny rozpatruje się w wielu płaszczyznach, a mianowicie: 1) teoretyczno-metodologicznej, 2) metodycznej, 3) poznawczo-empirycznej, 4) aplikacyjnej. I tak w płaszczyźnie **teoretyczno-metodologicznej** istotnym osiągnięciem Doktorantki jest ujęcie holistyczne, które jest niezbędne przy wieloaspektowości ekologizacji miast i regionów. Wobec tego odwołano się do wielu stosownych teorii, a przede wszystkim do koncepcji zrównoważonego rozwoju, następnie teorii dyfuzji innowacji, teorii rozwoju endogennego i koncepcji wyjaśniających relację: człowiek-przyroda. Po zrealizowaniu wielce ambitnego studium ekologizacji miast i regionów Autorka ustosunkowuje się do przyjętego układu odniesienia i wskazuje na potencjał wyjaśniający współczesne przemiany miejskie i regionalne zgodnie z zasadami ekorozwoju.

W płaszczyźnie wyjaśniającej proces ekologizacji miast i regionów sprawdziła się szczególnie koncepcja zrównoważonego rozwoju będąca rozszerzeniem koncepcji ekorozwoju, wyjaśniała mechanizm ich transformacji w zakresie ekologizacji uwzględniającej działania proekologiczne zgodnie z normami i dyrektywami unijnymi. Z kolei teoria dyfuzji innowacji była układem odniesienia dla procesów inicjowania, wdrażania i upowszechniania technologii oraz zachowań proekologicznych, jak: rozpowszechniania urządzeń redukcji zanieczyszczeń powietrza w dużych miastach i następnie w ich regionalnym zapleczu, to samo w gospodarce wodno-ściekowej, czy zastosowanie nowoczesnych instalacji w gospodarstwach domowych.

Wyraźne zastosowanie w procesie ekologizacji znalazła teoria rozwoju endogennego, Autorka zauważa, iż sumaryczne wskaźniki ekologizacji są proporcjonalne do kapitału środowiskowego i jakości środowiska, najwyższe wartości w województwach z najniższą antropopresją, tj. warmińsko-mazurskim, podlaskim, lubuskim, natomiast odwrotnie

w województwach: śląskim, łódzkim i mazowieckim. Trzeba dobitnie podkreślić, iż przedmiot badań i obiekty badań zostały przez Doktorantkę bardzo dobrze rozpoznane i uświadomione. Jej strategia badawcza jest czytelna i logiczna, posłużyła się schematem badawczym, który odwzorowuje w ideogramie strategii badawczej na ryc. 2 (str. 27). Może on być wzorem badawczym. Wyróżniono 6 etapów prowadzonych badań, a mianowicie:

1. Sformułowanie problemu i wybór obiektu badań,
2. Dobór zmiennych składających się na wskaźniki cząstkowe i sumaryczny wskaźnik ekologizacji,
3. Konstrukcja wskaźników cząstkowych i sumarycznego wskaźnika ekologizacji,
4. Analizy zmiennych ekologizacji w zakresie ich: stanu, dynamiki i zróżnicowania przestrzennego,
5. Analizy dynamiki zmian i zróżnicowania przestrzennego wskaźników cząstkowych i sumarycznego wskaźnika ekologizacji,
6. Opracowanie klasyfikacji miast i regionów w oparciu o zmienne ekologizacji.

Bardzo ważnym dla podjętego problemu badawczego był etap drugi, gwarantujący realizację celu badań, a mianowicie: opracowanie wiarygodnej i kompletnej bazy danych i doboru odpowiednich mierników dla poszczególnych dat badawczych. Ów etap musiał być poprzedzony szczegółową lekturą literatury przedmiotowej, bowiem ekologizacja miast i regionów jest nowym zagadnieniem bez ugruntowanej jeszcze teorii. Nie ma jeszcze sprawdzonej metody pomiaru tego procesu.

Oceniając rozprawę mgr A. Lewandowskiej w płaszczyźnie **metodycznej** trzeba podkreślić bardzo staranne przygotowanie metodyczne zarówno w zakresie gromadzenia danych statystycznych, jak i przetwarzania zgodnie z zasadą odpowiedniości i wiarygodności badawczej. W pierwszej kolejności Doktorantka udowodniła, iż dostępne dane statystyczne mogą być odpowiednimi markerami transformacji miast i regionów w kontekście ekorozwoju. Wyselekcjonowano 25 zmiennych określających poziom ekologizacji (tabela 1, str. 25), usystematyzowano je w 4 komponenty środowiskowe: gospodarka odpadami, gospodarka wodno-ściekowa, jakość i ochrona powietrza, zielona infrastruktura i ochrona przyrody. Na ich podstawie skonstruowano sumaryczny wskaźnik ekologizacji miejskiej i regionalnej, następnie w oparciu o hierarchiczną analizę skupień stworzono klasyfikację miast i regionów, która dla rozprawy doktorskiej jest również osiągnięciem metodologicznym.

Doktorantka ujawnia przygotowanie w zakresie technik graficznych i metod ilościowych niezbędnych dla udokumentowania kartograficznego. Z wykorzystaniem oprogramowania Microsoft Office Excel, Statistica 9, programu MapInfo oraz Corel Draw skonstruowano i usystematyzowano wiarygodną bazę danych oraz opracowano imponującą liczbę rycin (91), które odwzorowują przestrzenną dyferencję poziomu ekologizacji.

Empiryczno-poznawczy wymiar rozprawy mgr A. Lewandowskiej oceniam bardzo wysoko, bowiem podjęła próbę określenia poziomu transformacji miast i regionów polskich w kontekście ekorozwoju. Osiągnięciem Doktorantki jest wyznaczenie najważniejszych (mierzalnych) czynników wpływających na poziom ekologiczny, jak: 1) gospodarka odpadami, 2) gospodarka wodno-ściekowa, 3) jakość i ochrona powietrza, 4) zielona infrastruktura i ochrona przyrody. Przedstawiono ich geograficzno-przyrodnicze i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania oraz odwzorowano zróżnicowanie przestrzenne. Rozważane 4 czynniki ekologizacji rozpatrywano w wielu poziomach: w perspektywie unijnej, w skali regionalnej i miejskiej. Przeprowadzona tu analiza jest prawidłowa i staranna, weryfikowana w kontekście naświetlonych wcześniej teorii i koncepcji badawczych przyjętych jako układ odniesienia dla podjętego studium ekologizacji, a więc zadania badawczego o charakterze interdyscyplinarnym, co ma konsekwencje teoretyczne i empiryczne, które Doktorantka opanowała udowadniając wysoką znajomość przedmiotową i świadomość celu badań, co przejawiało się już we wzmiankowanej strategii badawczej.

W warstwie poznawczej cennym osiągnięciem jest numeryczna klasyfikacja miast i regionów opracowana w oparciu o zmienne określające poziom ekologizacji. Dzięki tej hierarchicznej analizie skupień można wskazywać podobieństwa w zbiorze miast i rozpatrywanych regionów (województw). Doktorantka jakby nie doceniała jej walorów syntetycznych, a przecież ta klasyfikacja syntezuje podjęte studium ekologizacji nie tylko w warstwie poznawczej, a również metodologicznej, bowiem stanowi układ odniesienia dla dalszych badań ekologizacji. Należy dobitnie podkreślić, iż jest to pierwsze w kraju kompleksowe badanie stanu i procesu ekologizacji w ujęciu miejskim i regionalnym. To osiągnięcie Doktorantki wypełnia lukę w badaniach przedmiotowych. W dotychczasowych badaniach brano pod uwagę pojedyncze aspekty ekorozwoju. Brakowało zaś opracowań, które całościowo ujmowałyby kwestię ekorozwoju miast i regionów oraz oceny ich ekologizacji. Na uwagę zasługuje 9-stronicowy rozdział: „Podsumowanie i wnioski”, w którym Doktorantka systematyzuje rezultaty realizacji celów badawczych rozpatrywanych w wielu kategoriach oraz dokładnie omawia weryfikację sformułowanych hipotez, co potwierdza Jej nie tylko wysoko uświadomiony cel badawczy, a również poprawność wnioskowania.

Rozprawa doktorska mgr A. Lewandowskiej ma również wyraźny wymiar **aplikacyjny**, zgromadzone i uporządkowane materiały empiryczne, ich analizy, ustalenia badawcze przedstawione w skali lokalnej, regionalnej i unijnej mogą być wykorzystywane jako narzędzie w kreowaniu polityki proekologicznej w miastach i regionach, podnoszenia kompetencji samorządów oraz edukacji ekologicznej mieszkańców miast i podmiotów gospodarczych. Recenzowane studium ekologizacji miejskiej i regionalnej powinno stanowić podstawę opracowania diagnozy ekologicznej w dokumentach strategicznych na różnych szczeblach administracyjnych. Ponadto mogą znaleźć zastosowanie w instytucjach planistycznych z racji

ogromnego ładunku empiryczno-poznawczego w zakresie poszczególnych czynników ekorozwoju. Bardzo przydatne mogą być przy dokumentacji projektów aplikujących o wsparcie finansowe z funduszy unijnych.

W ostatnim akapicie rozdziału podsumowującego Doktorantka niejako określiła dalsze plany badawcze, w tym miejscu zapytam: „Czy przewiduje się kontynuację badań w czasie, by rozpatrywaną ekologizację miejską i regionalną obserwować w dłuższej perspektywie?”.

Z akademickiego obowiązku zwrócę uwagę na drobne potknięcia redakcyjne i stylistyczne:

- s. 14 – powtórzenia zdań,
- s. 24 – użyto określenia „materiałów zastanych” – kolokwializm sugestywny, ale lepiej brzmi „istniejących” bądź „dostępnych”,
- s. 47 i następne (86, 111, 125) – używanie słowa „pewny” w sensie „jakiś”, „określony”,
- s. 52 – raczej określenie „krajowy” niż „państwowy”,
- s. 60, ryc. 14, „Relacja zebranych odpadów komunalnych w stosunku do PKB w krajach Unii Europejskiej” jest opisowy z bezpośredniego tłumaczenia źródeł Eurostatu, skoro w źródle tej ryciny podaje się, że opracowanie własne na podstawie, to sugerowałabym sformułowanie metodyczne tj. „Diagram zależności zebranych odpadów od PKB”, tym bardziej, że wyrażono ją równaniem regresji i zmierzono wskaźnikiem korelacji oraz wskaźnikiem determinacji,
- s. 62 – geograf nie mierzy czasu „odcinkiem przestrzeni” bo, dla niego „czas” i „przeźren” to dwie równe kategorie znaczeniowe,
- s. 62 i inne (68, 75, 77, 114, 119) nadużywanie słowa „warto”,
- s. 104 – tytuł podrozdziału 5.3. „Rozwój gospodarki ściekowej” lepsze określenie „Stan gospodarki ...”,
- s. 112 i 153 – korelacja nie wskazuje zależności lecz współwystępowanie, zależność wyraża się równaniem regresji.

Ponadto literówki (najczęściej ich brak) na stronicach 60, 109, 182, 216 (spis literatury – brak litery w nazwisku).

Wniosek końcowy

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr Aleksandry Lewandowskiej stanowi oryginalne rozwiązanie bardzo ważnego i aktualnego problemu naukowego, tj. holistycznego opracowania wieloaspektowej ekologizacji miast i regionów w Polsce. Rozprawa charakteryzuje się bardzo dużym zdyscyplinowaniem metodologicznym, postępowanie badawcze odbywało się według opracowanej strategii badań, co umożliwiło realizację celów uprzedmiotowioną w konsekwentnych rozdziałach, zweryfikowano hipotezy i konstruktywnie podsumowano spełnione studium przedmiotowe.

Uważam, że rozprawa Pani mgr Aleksandry Lewandowskiej nt. „**Przemiany miast i regionów w Polsce w świetle koncepcji ekorozwoju**” spełnia warunki określone w Ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. – Dz. Ustaw RP nr 65 z dnia 16 kwietnia 2003 r. z późniejszymi zmianami i wnoszę do Rady Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Pani mgr Aleksandry Lewandowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Ponadto wnoszę do Rady Wydziału Nauk o Ziemi UMK wniosek o stosowne wyróżnienie rozprawy.

21.08.2017 r.

Prof. dr hab. Alicja Szajnowska-Wysocka